

Motion till riksdagen

1990/91:U9

av Lars Werner m.fl. (v)

med anledning av prop. 1990/91:90

En god livsmiljö

Inledning

Slutet på det kalla kriget kan lägga grunden för en ny världsordning som möjliggör en lovande framtid för kommande generationer.

En sådan världsordning måste baseras på enorma ansträngningar för att bromsa miljöförstöringen. Det kräver skapandet av en bärkraftig ekonomi för vår jord. En sådan ekonomi kan aldrig byggas på ambitioner efter militär makt eller på att en femtedel av mänskligheten förbrukar fyra femtedelar av jordens resurser.

En ny världsordning måste bygga på ett nytt tänkande, en ny social ordning, som tar hänsyn till såväl kommande generationer som hela världens befolkning.

Den aktuella krisen

Sedan 1970 har världen förlorat nästan 200 miljoner hektar skog, grovt räknat motsvarande en yta av USA öster om Mississippi. Öknarna har ökat sin areal med cirka 120 miljoner hektar och erövrat mer ny mark än vad som för närvarande odlas i Kina. Tusentals växter och djur som före 1970 var våra medvarelser på planeten har upphört att existera. Under två decennier har jordens befolkning ökat med 1,6 miljarder, mer än hela jordens befolkning år 1900. Under samma tid förlorade världen uppskattningsvis 480 miljoner ton matjord, motsvarande all Indiens odlingsmark.

(Tillståndet i världen -91, World watch institute).

Kortfattat kan konstateras att varenda viktigare indikation visar försämringar i de naturliga ekosystemen. Omedelbara kraftfulla åtgärder är absolut nödvändiga.

De grovt orättvisa förhållandena mellan Nord och Syd i vår värld har framför allt grundats på en historia av ständig utsugning och plundring. Kolonialism, neokolonialism och imperialism har genom århundradena för Syd inneburit slavhandel, råvaruplundring, utnyttjande av billig arbetskraft och, sedan något decennium av skuldkrig, en enorm kapitalöverföring.

Idag lever mer än 1,2 miljarder människor, 23 procent av mänskligheten, i absolut fattigdom – där grundbehoven mat, kläder, husrum inte kan tillgodoses. I mer än 40 länder sjönk per-capita-inkomsten under 1980-talet.

Så länge situationen är sådan kan ingen vetenskap grundad på humana

värderingar påstå att den rådande ekonomiska ordningen i världen fungerar. Växande bevis visar att miljöförstöring och ekonomisk nedgång lever på varandra. De fattiga öde och planetens framtid är intimt sammankopplade.

Mot. 1990/91
U9

Den internationella skuldkrisen

Skuldkrisen har antagit sådana proportioner att det vore riktigare att tala om skuldkriget som Nord för mot Syd. 1989 betalade u-länderna 77 miljarder i räntor på sina skulder och återbetalade 85 miljarder. Nettoavtappningen av kapital från Syd till Nord är nu 50 miljarder dollar per år.

De hårda IMF-strukturanpassningsprogram som u-länderna åläggs att genomföra medför social nedrustning som bl.a. slår mot utbildnings- och hälsosektorerna i samhället. Ytterst drabbas de redan fattiga oerhört hårt. Ett aktuellt exempel är koleraepidemin i Peru som orsakas av social nedrustning, bristen på rent vatten och den försämrade sanitära standarden.

Flertalet u-länder befinner sig i en ond cirkel av fattigdom, som förstör miljön, vilket leder till ökad fattigdom. Utlandsskuldena driver dem att överexploatera naturresurser för att "exportera sig ur krisen". Sjunkande råvarupriser tvingar dem ständigt att öka produktionen av exportgrödor på matgrödornas bekostnad och att avverka mer och mer skog. Resultatet blir både ekologisk och social katastrof.

En bärkraftig utveckling måste skapas genom en rättvis ekonomisk världsordning som minskar resursanvändningen bland jordens rika, skapar rättvisa handelsförbindelser mellan Nord och Syd och avskriver största delen av tredje världens skulder.

BNP eller hållbara mått på utveckling

Att försöka maximera BNP är lika meningsfullt för en statsman som det är för en kompositör att försöka maximera antalet noter i en symfoni" (Ekologen och filosofen Garret Hardin).

För ett samhälle som avser att minska skadorna på miljön och som vill tillgodose folkets behov är BNP en föråldrad mätsticka. Några talande exempel: kollektivtrafik är mindre resursintensivt och betydligt miljövänligare än massbilism. Men massbilism medför högre BNP-siffror.

Nybyggda dammar och dyrbara kanalsystem ger högt BNP men är inte någon bra lösning för folkflertalet. De mindre resurskrävande vatteneffektiva apparaterna och bevattningsanläggningarna ger inte hög BNP men gynnar de fattiga folkflertalen.

Det finns en mängd nya räknesätt för att beräkna ekonomisk utveckling. Till exempel FN:s Human Development Index (HDI) som skattas på en skala mellan noll och ett är en kombination av tre faktorer; livslängd, kunskap och kontrollen över sådana resurser som krävs för ett hyggligt liv.

Ett annat exempel är Index of Sustainable Economic Welfare (ISEW) som inte bara tar hänsyn till medelkonsumtion utan även fördelning och miljöförstöring.

Det är med beräkningsätt som dessa den ekonomiska utvecklingen måste

beskrivas för att det ska vara meningsfullt. Sverige bör för såväl bilateral som multilateral biståndsgivning verka för att de nya beräkningssätten för ekonomisk utveckling blir avgörande.

Mot. 1990/91
U9

Nödvändiga åtgärder för att skapa en bärkraftig utveckling

Vänsterpartiet har i en rad motioner till årets riksdag tagit upp krav som är nödvändiga att genomföra för att få till stånd en ny rättvis ekonomisk världsordning och en bärkraftig utveckling.

Vi hänvisar särskilt till följande motioner: U259 om den globala livsmedelsförsörjningen, Jo405 om drivnätsfiske, U233 om världsbanken och IMF, Jo279 om den internationella jordbrukshandeln, U252 om skuldkriget och U230 om en ny u-landspolitik.

Kortfattat lyfter vi här fram en rad punkter som grund för ett åtgärdsprogram som skulle kunna realisera en bärkraftig utveckling. Sverige bör driva dessa frågor i alla relevanta internationella sammanhang, och inte minst då inför FNs stora miljökonferens i Brasilien nästa år.

1. Skuldavskrivning

Det nära sambandet mellan u-ländernas gigantiska skulder och miljöförstörelsen har tidigare beskrivits. I motion U252 för vänsterpartiet fram en rad krav för att stoppa skuldkriget och skapa en rättvis världsordning. Huvudlinjen bör vara att Sverige verkar för ett omedelbart moratorium följt av en allmän avskrivning av u-ländernas skulder.

Enligt Worldwatch institute krävs åtminstone en skuldnedskrivning med 60 procent från 1 200 miljarder till 500 miljarder för att nå en nivå som tillåter en miljömässigt sund utveckling.

2. "Debt for nature swap"

Det går dock inte bara att vänta på en allmän skuldnedskrivning utan att vidta åtgärder idag som lättar på u-ländernas börda. Det finns en rad möjliga metoder.

Den amerikanske biologen Thomas Lovejoy har introducerat en metod för att finansiera miljöprojekt som kallas "debt for nature swap" (byten av skuld mot natur). Enligt förslaget köper biståndsgivaren en del av en gäldenärs skuldbrev från en affärsbank på öppna marknaden, vanligen för 15–30 procent av det nominella värdet. U-landets centralbank utfärdar sedan skuldsedlar i den lokala valutan till något mindre än den ursprungliga skulden, som används av inhemska miljögrupper för bevarandeändamål.

I augusti 1991 hade 15 sådana "byten av skuld mot natur" genomförts i åtta olika länder. En av de största är Nederländernas köp av 33 miljoner dollars värde av Costa Ricans skuld i utbyte mot 10 miljoner dollar av lokala investeringar i återskogning, skötsel av avrinningsområden och markbevarande.

Sverige borde i sitt bi- och multilaterala bistånd ta liknande initiativ.

3. Reformering av Världsbanken

Mot. 1990/91
U9

Om Världsbanken formade en klart uttalad bärkraftig utvecklingsstrategi skulle vår världs befolkning ges stora möjligheter att lösa flera av de avgörande framtidsproblemen.

Men trots en hel del vackert tal om miljöåtgärder på senare år, så fortsätter Världsbanken framför allt sina satsningar på kapitalintensiva projekt som innebär kraftiga miljöpåfrestningar.

Världsbanken som är tänkt att ha en ledande roll i planerade multilaterala miljöfonder (se nedan) är samtidigt engagerad i en mängd projekt som skapar stora skador på miljön. Ett exempel bland många är Narmadaprojektet i Indien, som kommer att tvinga 300 000 människor att flytta och lägga mer än 130 000 hektar mark under vatten. Lokalbefolkningen gör hårt motstånd och flera aktivister arresterades förra året.

Trots att banken nu har en miljöstab med 54 anställda (av bankens 4 000 anställda) innebär det ingen verklig förändring av bankens inriktning. Inte heller innebär talet om att hälften av lånen idag har miljökomponenter att någon verklig förändring skett. I flertalet fall handlar det bara om att gamla projekt försetts med en ny etikett. Gräsrotsorganisationer kallar Världsbankens nya "gröna" profil för "kejsarens gröna kläder".

Bankens odemokratiska struktur och hemlighetsmakeri, tillsammans med systemet att tjänstemännen belönas efter hur många lån de lyckas förmedla utan hänsyn till kvalitet, är orsak till att ingen verklig förändring sker.

Vänsterpartiet instämmer i Brundtlandskommissionens rapport som understryker betydelsen av att bankens struktur och arbetssätt ändras. I motionen U233 om Världsbanken och IMF föreslås en rad reformkrav som Sverige bör driva.

En sådan omfattande demokratisering och reformering av bankens verksamhet, som föreslås i motionen, är nödvändig för att kunna skapa en sammanhängande vision av ekologiskt sund utveckling.

En demokratisering av banken bör följas av en låneinriktning innebärande låga räntelån inriktade på mindre men arbetsintensiva utvecklingsprojekt. Det kan handla om projekt som inriktas på att öka bevakningseffektiviteten, satsningar på lågenergilampor, miljöutbildningar för personal och stöd till projekt som innebär att "mikrolån" betalas ut till landsbygdens fattiga för att utveckla och förbättra jordbruket. En sådan inriktning på miljoner lokala projekt lägger grund för en bärkraftig utveckling.

4. Multilateralt miljöbistånd

I september 1989 skapades en internationell miljöfond (Global environment facility) med Världsbanken, UNEP och UNDP. Målsättningen med fonden är insatser för bevarande av ozonlagret, begränsning av växthusgasutsläpp, bevarande av biologisk mångfald och bevarandet av de internationella vattenresurserna.

Fonden kommer under en första treårsperiod troligen att omfatta cirka 850 miljoner dollar. Det svenska bidraget kommer sannolikt att uppgå till 50 miljoner kronor per år. Regeringen ser positivt på Världsbankens förslag och verkar för att beslut om den slutgiltiga utformningen av miljöfonden kan tas snarast.

Världsbanken, UNEP och UNDP avser också att sätta upp en särskild fond inom ramen för Montrealprotokollet för att finansiera avveckling av ozonnedbrytande substanser i u-länder. Fonden kommer att uppgå till mellan 160 och 240 miljoner dollar på en treårsperiod (beroende på om Kina och Indien kommer med). Det svenska bidraget kommer att utgå via biståndsanslaget och blir för budgetåret 1991/92 motsvarande 4 miljoner kronor.

Så länge Världsbanken inte reformerats och förmåtts att välja en konsekvent miljöpolitisk handlingslinje anser vänsterpartiet det vara fel att Världsbanken ska leda de nya fonderna tillsammans med UNEP och UNDP. Därför bör Sverige inte anslå några medel till dessa fonder i nuvarande läge. Tills verkliga förändringar skett anser vänsterpartiet det är bättre att stärka stödet direkt till UNDP och UNEP med ökade anslag till dessa organ.

Det är orimligt att Världsbanken och FAO driver på den "gröna revolutionen" samtidigt som UNEP lanserar ett program mot lantbrukskemikalier. Det krävs en reformering av FN-organisationen som gör dess miljöpolitiska handling konsekvent. Den reformeringen börjar med grundläggande förändringar av Världsbanken.

5. Nya målsättningar för GATT

1948 skapades GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) för att skapa en friare världshandel. Idag täcker GATT nästan 90 procent av världshandeln.

De flesta restriktionerna i handeln berör jordbruket, där den industrialiserade världen håller upp en mycket protektionistisk linje. Handelsbarriärerna bara vad gäller socker beräknas de senaste åren ha kostat tredje världens länder 30 miljarder dollar årligen i förlorade inkomster.

En central roll i dessa orättvisa handelsrelationer spelar de transnationella företagen. Handeln med jordbruksvaror kontrollerades under 1980-talet till 80 procent av dessa transnationella företag. Vi har i motion Jo275 mer ingående beskrivit deras roll.

Om de pågående försöken att skapa ett nytt GATT-avtal lyckas, så att en friare handel skapas, innebär det inte automatiskt förbättrade villkor för de fattiga i tredje världen eller miljöförbättringar. Det beror på hur ökade exportinkomster fördelas i u-länderna och om knappa mark- och vattenresurser förs över från självförsörjningsgrödor till exportgrödor.

USA arbetar nu i GATT för att "harmonisera" säkerhetsreglerna för mat, något som riskerar leda till att länder som har stränga gränsvärden kan tvingas till försämringar.

Överhuvudtaget är miljökonsekvenserna av olika förslag i GATT inte särskilt väl undersökta. Här krävs en förändring. Sverige bör aktivt verka i GATT för att framtida överenskommelser leder till miljöförbättringar och kommer tredje världens fattiga till gagn.

Ett första steg i en sådan inriktning är exempelvis att regeringarna inom GATT-förhandlingarna överenskommer att inga nettomiljöskador får uppkomma. Det vill säga att satsningar eller nyproduktion som leder till miljöskador inte får igångsättas utan att tilläggsinvesteringar görs för att kompensera den uppkomna skadan.

6. Högre prioritet för den globala livsmedelsförsörjningsfrågan i det internationella samarbetet

Mot. 1990/91
U9

I en särskild motion till årets riksdag, U259 om den globala livsmedelsförsörjningen, tas en rad frågor upp som är betydelsefulla att behandla i detta sammanhang.

I motionen behandlas exempelvis de viktiga frågorna om effektivare bevattningssystem, familjeplaneringsfrågor, bioteknisk utveckling och forskning samt åtgärder för att bevara den biologiska mångfalden.

Vi ser motion U259 som en viktig del i en nödvändig åtgärdsplan för att skapa en bärkraftig utveckling.

7. Effektivare energianvändning

En ökad tillgång på energi är en nödvändig resurs för att höja levnadsstandarden i tredje världen. Men det är viktigt att u-länderna ges bistånd och resurser för att utveckla en effektiv energianvändning.

Energianalitikern Howars Geller har till exempel funnit att under de två kommande decennierna skulle Brasilien kunna skära ner sin egen ökning av energiförbrukningen från 5,2 procent till 2,6 procent genom att gynna effektivare teknik.

Miljard dollar står att spara för u-länderna om de ges teknisk hjälp att utveckla sin energieffektivitet. Sverige bör självklart i såväl bi- som multilaterala biståndsorgan verka för att sådant stöd utvecklas.

8. Krafttag mot rovfisket

Haven håller på att fiskas ut. Fattiga länder säljer fiskerättigheter till utländska konserv- och fiskmjölsindustrier. Resultatet blir att den fattiga befolkningen berövas sin viktigaste proteinkälla, som förvandlas till hund- och kattmat för export.

Den här utvecklingen påskyndas genom skuldkrisen. Stater som t.ex. Chile har sålt ut skulder i utbyte mot landets tillgångar (debt for equity swaps). I Stilla havet bedriver asiatiska fiskeflottor fiske med finmaskiga nät som kan vara upp till fem mil långa och fångar så gott som allt som kommer i deras väg. Greenpeace talar om ett ekologiskt massmord. Vi har mer ingående behandlat denna fråga i motion Jo405 till årets riksdag.

Sverige måste internationellt verka för att drivgarnsfisket omedelbart förbjuds och för att de skuldyngda staterna inte tvingas att sälja ut sina viktigaste proteinkällor, det vill säga landets fiskerättigheter.

9. Stoppa skogsskövling och nerhuggning av regnskogar

Det räcker inte med bara förbud mot import av tropiskt timmer i några miljömedvetna länder, även om det är steg i rätt riktning. När förbud infördes mot avverkning av tropisk skog i Thailand 1989, flyttade avverkningen till Myanmar (Burma), där militärregimen har ett akut behov av utländska valutainkomster.

Det är fattigdomen som måste bekämpas. Vanliga människor som livnär sig på skogsarbete och virkessmuggling måste få andra möjligheter till för-

sörjning. Kampen mot odemokratiska regimer – som den i Myanmar – och för rättvis fördelning i tredje världens stater är således också en del i arbetet för att stoppa skogsskövlingen.

Det stora problemet idag är inte avverkningen för möbeltillverkning, även om åtgärder mot detta också är nödvändigt. I Sydostasien är problemet den japanska pappersindustrin omätliga behov av råvara. Det räcker inte med förbud, det visar t.ex. situationen i Filippinerna där japanska företag fortsatte exploateringen trots förbud. Det är dessutom företag som understöds av japanska och internationella biståndsorgan. Biståndspengar som alltså medverkar till miljöförstöring.

För att få stopp på rovdriften måste u-ländernas skogsvårdsmyndigheter stärkas så att de bättre kan kontrollera avverkning och export. Förbuden måste förstärkas med internationella överenskommelser som fastställer förpliktelsen att skogsbruk måste bedrivas på ett ekologiskt hållbart sätt. Avverkningsmetoderna måste förbättras så att avfallet minskar. En ökad inhemsk förädling skulle dessutom minska trycket på råvaran. Sverige bör inför och under FN-konferensen om miljö i Brasilien 1992, och i andra internationella sammanhang, med kraft verka för dessa krav.

10. Miljöprövat bistånd och internationell överenskommelse om "gröna skatter"

FNs uppsatta biståndsmål för de industrialiserade länderna har långt ifrån nåtts. De flesta I-länder ger bara några enstaka promille av sin BNP i bistånd. Sverige bör på FN-konferensen verka för att samtliga I-länder snarast uppfyller FN:s biståndsmål och att allt internationellt bistånd ska vara miljöprövat.

I detta sammanhang får inte arbetsmiljöfrågorna glömmas bort. Inom industrin är arbetsolycksfallen 5–7 gånger vanligare i u-länder än i I-länder. Enligt WHO förgiftas varje år 1,5 miljoner bönder av bekämpningsmedel, ofta beroende på dålig kunskap och information om riskerna. Såväl arbetsmiljö som ekologi måste beaktas då miljöprövning sker av biståndet.

En mycket stor del av vår världs befolkning vill att större resurser avsätts för miljöändamål. En växande opinion tycker också att det är riktigt att sådan produktion och verksamhet som inverkar skadligt på miljön själv ska bära kostnaden för miljöförstöringen.

En skattepolitik som riktar in sig på att höja kostnaderna för verksamhet som är miljöskadande – "gröna uttaxeringar" – är en nödvändig taxeringspolitik som i många fall också kan vinna bredare folkligt stöd.

På FN-konferensen och i andra internationella fora bör överenskommelser slutas om hur de transnationella företag som bär huvudansvar för en stor del av miljöförstöringen i tredje världen ska beskattas. De måste åläggas att betala de skador de åstadkommit.

11. Urbefolkningarnas rättigheter

Urbefolkningar runt om i världen kämpar ihärdigt för att försvara sin rätt till marken och för att stoppa skogsskövling och annan miljöförstöring. I flera fall har urbefolkningarnas kamp mötts med militärt våld.

Alla planer på finansiering av projekt som hotar urbefolkningarnas existens måste stoppas. Det måste Sverige aktivt arbeta för i Världsbanken och andra relevanta internationella sammanhang.

Mot. 1990/91
U9

12. Stöd till kampen för demokrati och mänskliga rättigheter

Miljöförstöringen har skapat nya breda rörelser och allianser. I flera av tredje världens länder samarbetar miljö- och kvinnorrörelser med bonde- och lantarbetarfackföreningar samt urbefolkningars organisationer.

De samlas kring gemensamma krav för mark och mat. Särskilt starka är dessa rörelser i Indien och Amazonasområdet. Förföljelsen av dessa organisationer är mycket omfattande. Ett exempel är de mycket allvarliga brotten mot mänskliga rättigheter i Brasilien. Många ledare för rörelserna har mördats, mest uppmärksammat internationellt blev mordet på ledaren för gummitapparnas fackförening Chico Mendes.

Utöver ett intensifierat arbete för mänskliga rättigheter krävs också att Sverige utvecklar sitt stöd till de olika rörelser och organisationer i tredje världen som kämpar mot miljöförstöringen och för rätten till mark och mat. Stödet bör vara finansiellt, rättsligt och även ge utbildningshjälp.

Avslutande ord

Skuldbördan måste minskas. Biståndet – nationellt som internationellt – måste förändras så att det koncentreras på att bidra till en bärkraftig utveckling. Världsbanken och andra multilaterala organ måste reformeras. Världshandeln måste riktas in på att stärka Syds ställning. Detta är grundläggande förändringar som är nödvändiga om världssamfundet ska lyckas att stoppa den fortskridande miljöförstöringen och skapa en bärkraftig framtid.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att Sverige i såväl bi- som multilateralt bistånd bör verka för att de nya måtten på ekonomisk utveckling (t.ex. HDI och ISEW) används för att beskriva utvecklingen,

2. att riksdagen begär att regeringen tar initiativ i det bi- och multilaterala biståndet för det som i motionen beskrivits om "byten av skuld mot natur",

3. att riksdagen begär att regeringen tar initiativ i Världsbanken för den låneinriktning som beskrivs i motionen med betoning på lokala projekt som lägger grund för en bärkraftig utveckling,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att så länge inte Världsbanken reformerats och demokratiserats skall inget stöd utbetalas till de nya miljöfonderna (Global environment facility och fonden inom ramen för Montrealprotokollet) – i stället bör anslagen direkt till UNEP och UNDP ökas på i motsvarande omfattning,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i mo-

tionen anförts om att Sverige inom ramen för GATT-förhandlingarna verkar för överenskommelser som innebär att inga nettomiljöskador får uppkomma,

6. att riksdagen begär att regeringen tar initiativ till att Sverige i bi- och multilateralt bistånd verkar för det som i motionen anförts om att u-länder ges teknisk hjälp att utveckla en effektiv energianvändning,

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att Sverige i alla relevanta internationella sammanhang verkar för att u-ländernas skogsvårdsmyndigheter stärks så att de kan kontrollera avverkning och export och för internationella överenskommelser som fastställer att skogsbruk bara får bedrivas på ett ekologiskt hållbart sätt,

8. att riksdagen begär att regeringen tar initiativ i FN och andra internationella fora för att allt internationellt bistånd skall vara miljöprövat,

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att Sverige internationellt bör verka för överenskommelser som leder till att transnationella företag som bär huvudansvaret för miljöförstöringen i tredje världen åläggs att betala för de skador de åstadkommit,

10. att riksdagen hos regeringen begär att den tar initiativ i Världsbanken och andra relevanta internationella sammanhang för att stoppa projekt som hotar urbefolkningars existens,

11. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att Sverige utvecklar sitt stöd till rörelser och organisationer i tredje världen som kämpar mot miljöförstöringen och för rätten till mark och mat.

Stockholm den 11 mars 1991

Lars Werner (v)

Berith Eriksson (v)

Bo Hammar (v)

Ylva Johansson (v)

Annika Åhnberg (v)

Lars-Ove Hagberg (v)

Margó Ingvardsson (v)

Bertil Måbrink (v)

Bengt Hurtig (v)